

افق‌های روشن اقدام پژوهی گفت‌وگو با خلیل کمربگی؛ پژوهشگر

کاوه تیموری

کارشناس ارشد جامعه‌شناسی

اشاره

با تلاش ارزنده و اثرگذار معلمان نوجو و پیشگام، امروز دیگر واژه‌هایی چون معلم پژوهنده، اقدام‌پژوهی، تفکر پژوهشی و روش‌های پژوهش واژه‌های بیگانه‌ای نیستند. تجربیات پژوهشی همکاران فرهنگی در جریان عینی و عملی فرایند آموزش و تماشای مستقیم و بی‌واسطه با موضوع پژوهش، یکی از گنجینه‌ها و سرمایه‌های مهم در حوزه تحقیقات آموزش و پرورش است. در این گفت‌وگو، با مروری بر این موضوع‌های مهم، ارزش‌های نهفته در آن‌ها را، با خلیل کمربگی، محقق و دست‌اندر کار امور پژوهشی مرور کرده‌ایم.

کمربگی فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی از دانشگاه بوعلی سینای همدان است. او در حال حاضر مسئولیت گروه تحقیق و پژوهش اداره کل آموزش و پرورش استان ایلام را به عهده دارد.

همچنین، زمینه فرهنگی مناسب در خانواده زمینه نزدیک شدن به پژوهش را فراهم می‌آورد.

یکی از برنامه‌های مربوط به پژوهش، برنامه «معلم پژوهنده» است. این برنامه در سطح کشور در حال اجراء است و برخلاف پژوهش دانشگاهی، معلم خودش عمل‌کننده آن است. کشف مشکلات، جمع‌آوری اطلاعات و ارائه راه‌حل بر عهده معلم است.

تفکر پژوهشی چگونه ممکن می‌شود؟

تفکر پژوهشی معلول چند عنصر است. یکی از آن‌ها «رویکرد مدیران» است. مدیران بالایی می‌توانند با تزریق اعتبارات پژوهشی، به تفکر پژوهشی کمک کنند. یعنی جان بخشیدن به موجودی به نام پژوهش یا پشتیبانی‌های مالی خود. لازم است مدیران میانی از طرح‌های پژوهشی حمایت کنند. بخش دیگر خود مردم هستند که باید به پژوهشگر کمک کنند.

پژوهش و آموزش و پرورش رابطه تنگاتنگی وجود دارد. این وظیفه برعهده معلم است که در کلاس پژوهش را محور قرار دهد. هیچ جامعه‌ای بدون پژوهش به توسعه نرسیده است.

پژوهش استخوان‌بندی برنامه‌ریزی است. اگر بخواهیم به اهدافمان برسیم، باید به پژوهش بپردازیم. اگر جامعه‌ای بخواهد توسعه یابد، باید در آن تفکر پژوهشی نهادینه شود.

با توجه به اینکه ایلام دیار مقاومت بوده است، لطفاً تصویری از سیمای پژوهشی ایلام در ارتباط با نظام آموزش و پرورش ارائه کنید.

پژوهش روش منظم دستیابی به دانش است. اگر بخواهیم به دانش برسیم، راه اصلی‌اش آموزش است و پژوهش رسمی در آموزش و پرورش. آموزش و پرورش زمینه را برای پرسشگری فراهم می‌کند. پس بین

خاصی نیست، اما از نظریه‌ها بهره می‌گیرد و گویی خودش می‌خواهد نظریه ارائه دهد. یکی از معلمان ایلام توانست رتبه اول کشوری اقدام‌پژوهی را کسب کند و روی اختلالات یادگیری بچه‌ها کار کرده بود. او این موضوع را در مورد سه نفر از دانش‌آموزان تشخیص داد و راهکارهایی به‌کار برد و اختلالات را حل کرد. همین موضوع که معلم پژوهنده می‌تواند نتیجه کارش را ببیند، انگیزه اقدام‌پژوهی را بالا می‌برد.

اقدام‌پژوهی فقط در سطح ابتدایی است یا در دوره متوسطه هم دیده می‌شود؟

هم در دوره ابتدایی، هم در دوره متوسطه انجام می‌شود؛ هر چند استقبال در ابتدایی بیشتر است. معلم ابتدایی با دانش‌آموز زندگی می‌کند و او را می‌شناسد و در این شرایط در میدان تحقیق قرار گرفته است.

دستاوردهای اقدام‌پژوهی چیست؟

نخست اینکه مدرسه و کلاس با مشکلات زیادی مواجه‌اند. راه‌حل کردن مشکلات اقدام‌پژوهی است. معلم پژوهنده ما مشکلات را از طریق اقدام‌پژوهی کاهش می‌دهد، علاوه بر آن، معلم پژوهنده نیز خود با پژوهش‌اش آشناتر می‌شود. روش‌های پژوهشی را در مدرسه به‌کار می‌گیرد و در میدان عمل با مشکلاتش زندگی می‌کند و اطلاعات کامل‌تری به دست می‌آورد. در ضمن در این روند، پژوهشگر و پرسشگر یک نفر هستند.

آیا در ایلام در راستای تجهیز فکری معلمان کارگاه آموزشی برگزار می‌شود؟

وظیفه اصلی ما در آموزش و پرورش اجرای طرح معلم پژوهنده است. بخشی از کار ما تبلیغ این پروژه برای معلمانمان است. هر ساله کارگاه‌های آموزشی و دوره ضمن خدمت برگزار می‌شوند. اکثر شهرستان‌های ایلام این دوره‌ها را برگزار کرده‌اند. دوره ضمن خدمت با مشکلاتی روبه‌روست. اکثر دبیران می‌آیند تا ساعت آن را بپرکنند. برای حل این مشکل ما به کلاس‌های ضمن خدمت شکل کارگاهی داده‌ایم تا سطح یادگیری بالا رود.

وقتی پژوهشگر برای کسب اطلاعات نزد مردم می‌رود، آن‌ها باید فرهنگ پژوهشی خود را بالاتر ببرند و به پژوهشگر کمک کنند. اگر مردم به پژوهشگر اعتماد نکنند و داده‌های نادرست ارائه دهند، از واقعیت فاصله می‌گیریم. اگر معلم می‌خواهد در کلاس مشکلات آموزشی و فرایند یادگیری را بهبود ببخشد، باید رویکردش پژوهشی باشد.

در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به ذهن پژوهش محورو تفکر پژوهشی چگونه اشاره شده است؟

راهکارهای عملیاتی متفاوتی ارائه شده‌اند، یکی از آن‌ها اقدام‌پژوهی - معلم پژوهنده - است.

تفاوت درس پژوهی با معلم پژوهنده چیست؟

در درس پژوهی، گروهی از معلمان جلسه می‌گذارند و در مورد برنامه‌های درسی صحبت می‌کنند. تجربیاتشان را با هم در میان می‌گذارند. این کار تیمی است و روی درس تمرکز می‌شود تا کیفیت آن بالا برود. در اقدام‌پژوهی (معلم پژوهنده)، درباره مشکلات کلاس فعالیت می‌شود. مثلاً معلم در مورد ناهنجاری قامتی دانش‌آموزان تحقیق می‌کند و راهکار ارائه می‌دهد. سپس آن را در کلاس به‌کار می‌برد و می‌کوشد مشکلات را حل کند. یعنی نوعی روش تحقیق کیفی است. مبتنی بر نظریه

شما فراوانی موضوعها در زمینه اقدام پژوهی را در سطح استان به چه شکل دسته‌بندی کرده‌اید؟

طبق بررسی من از سال ۱۳۹۳، ضعف‌های ما عبارت‌اند از:

- معلم‌ها با اقدام پژوهی آشنایی اندکی دارند.
- تعداد شرکت‌کنندگان در دوره آموزش اقدام پژوهی کم است.
- بیشتر معلمان ابتدایی به این موضوع علاقه نشان می‌دهند.
- موضوع‌ها تکراری‌اند و هم‌پوشانی زیاد است. ما برنامه‌ریزی کردیم که هر سال چند شهرستان را آموزش دهیم و بگوییم اقدام پژوهی با پژوهش دانشگاهی تفاوت دارد. به این منظور مدرسه‌های مناسب را هم شناسایی کردیم. از کسانی که دوره‌های کشوری و استانی را گذرانده بودند، استفاده کردیم. در قالب سی‌دی، اقدام پژوهی‌های برگزیده و روش‌های خاص اقدام پژوهی و موضوع‌های پیشنهادی را در اختیار معلمان قرار دادیم که حتی اگر معلمی در کارگاه‌ها شرکت نکرد، بتواند از سی‌دی و جزوه و کتابچه تهیه شده بهره‌بردار.

کار دیگری که هر ساله انجام می‌دهیم، برگزاری جشنواره معلم پژوهنده است. همه معلمان را که در اقدام پژوهی شرکت کرده‌اند، دعوت می‌کنیم و آموزش اقدام پژوهی را به کمک سخنرانان انجام می‌دهیم. همچنین چند نمونه اقدام پژوهی را برای همگان به اجرا در می‌آوریم. بعد از اجرا، جلسه پرسش و پاسخ را با معلمان پژوهنده و داوران برگزار می‌کنیم. به سؤالات در مورد پروژه‌ها پاسخ می‌دهیم و از معلمان برگزیده تجلیل می‌کنیم. تشویق مدیران پژوهشگر و رابطین پژوهشی نیز در برنامه وجود دارد.

چشم‌انداز اقدام پژوهی را در سطح نظام آموزشی و بین معلمان چگونه ارزیابی می‌کنید؟

سالی که من «رئیس گروه تحقیق و پژوهش استان ایلام» شدم، از میان همه معلمان ایلام تنها ۴۵ نفر در دوره هفدهم معلم پژوهنده شرکت کرده بودند، در سال‌ها ۹۶-۹۴ این تعداد را به ۴۰۰ نفر رساندیم. آشتی دادن معلمان با پژوهش یکی از اقدامات ما بود. البته تا رسیدن به اینکه برای مثال

۲۰ درصد معلم‌های ما در اقدام پژوهی شرکت کنند، راه زیادی در پیش است. باید به جهتی برویم که هیچ کلاسی بدون معلم پژوهنده نباشد. این نیازمند فراهم آوردن زمینه‌هایی برای معلمان است. دومین کاری که در این زمینه انجام دادیم، راستی‌آزمایی است. یعنی مطمئن شویم، پژوهشی که انجام شده است، حاصل کار دیگران نیست و این اقدام انجام شده است. در ضمن با رصد کردن وضعیت دانش‌آموزان، ۵۰ موضوع را پیشنهاد کرده‌ایم و به معلمان به‌عنوان موضوع‌های دارای اولویت ارائه داده‌ایم.

تقویم اجرایی اقدام پژوهی در سطح مدرسه با چه مسئله و مشکل روبه‌روست؟

مشکل ما در این زمینه هماهنگ نبودن معلم پژوهنده با سال تحصیلی است. خوب است بخش‌نامه معلم پژوهنده همراه به مدرسه فرستاده شود تا از ابتدای سال برای شروع پروژه اقدام کنند.

به‌عنوان یک معلم پژوهنده برای همکاران فرهنگی چه پیشنهاد و توصیه‌ای دارید؟

در آموزش و پرورش همه ما در شرایط یکسانی قرار داریم. بحران کمبود انگیزه گریبان‌گیر همه ماست. اما وظایفی هم متوجه ما هستند. که همگی نمی‌توانیم نسبت به آن‌ها بی‌تفاوت باشیم و احساس مسئولیت نکنیم؛ گرچه این کار هنر نیست. هنر آن است که برای رفع مشکلات، خودمان اقداماتی انجام دهیم تا انگیزه‌مان نیز به همان نسبت بالا برود.

یکی از راه‌های رفع مشکلات کلاس اقدام پژوهی است. معلم وقتی خودش مشکل را بررسی و آن را حل کند، از کار خود لذت می‌برد و احساس رضایت می‌کند. ما با همین احساس رضایت‌ها داریم زندگی می‌کنیم.

سخن آخر: ما به پژوهش نیاز داریم. پژوهش راه برون‌رفت ما از وضعیت موجود به وضعیت مطلوب است. اگر آموزش و پرورش ما اکنون از مسائل و مشکلات مختلفی رنج می‌برد، پژوهش می‌تواند به درمان آن کمک کند. اگر می‌گوییم شیوه‌های آموزش ما ناکارآمدند، پژوهش می‌تواند گره‌گشا باشد.

